

УДК 378.046

МЕТОДИ І ФОРМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Гапонова Олена Юрївна
м.Одеса

У статті розглянуто питання основних методів і форм підготовки вчителів початкової школи до впровадження інформаційних технологій у навчальний процес. Серед методів охарактеризовані такі: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький, самостійної роботи, оцінний.

Ключові слова: післядипломна освіта, вчителі початкової школи, інформаційні технології, форми і методи навчання, професійна компетентність

Система післядипломної освіти є важливою і невід'ємною складовою безперервної освіти, одним з напрямків якої є підвищення кваліфікації вже працюючих фахівців, тобто забезпечення поглиблення, розширення і оновлення професійних компетенцій. Особливе місце займає система післядипломної педагогічної освіти, оскільки, як зазначав С.М.Ніколаєнко, "післядипломна педагогічна освіта є пріоритетною галуззю, це постійно діюча ланка у національній системі безперервної освіти, яка має забезпечити фахове удосконалення спеціалістів, індивідуальне самостійне навчання людини незалежно від віку" [6].

Теоретичні основи розвитку вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти ґрунтуються на фундаментальних дослідженнях В.Бондаря, В.Киркалова, С.Крисюка, В.Маслова, Н.Протасової, П.Худоминського, Т.Шамової та ін. Концептуальні положення розвитку професійної компетентності педагогів у процесі курсової підготовки викладені в працях А.Вербицького, А.Даринського, В.Кучинського, В.Максимової, М.Нечаєва, А.Нікуліної, В.Ушакової та ін.

Реаліями сьогодення є широке проникнення комп'ютерного та мультимедійного обладнання у всі сфери нашого життя, у тому числі й у школу. Одним з основних напрямків роботи післядипломної педагогічної освіти стає передача, формування та розвиток комп'ютерної компетентності слухачів.

Тому метою статті ми обрали провести аналіз основних форм і методів навчання вчителів початкової школи з використанням інформаційних технологій.

Дослідження В.Бикова, Л.Брескіної, А.Звягіної, В.Зіяутдінова, М.Жалдака, О.Ключко, Н.Морзе, І.Прокопенко, М.Пшукової, О.Співаковського проблем впровадження ІКТ у загальноосвітні навчальні заклади та психологічного стану вчителя під час навчання з використанням ІКТ показали, що педагоги відчувають необхідність та готові опанувати навичками ІКТ і застосовувати їх у навчально-виховному процесі [4]. Тобто, стає актуальним розгляд і вивчення методів та форм розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів початкової школи у системі післядипломної освіти, що і є метою нашої статті.

У навчальному плані підвищення кваліфікації вчителів початкової школи з можливістю викладення інформатики визначено ті завдання, що сприяють розвитку інформаційно-комунікаційних умінь, серед яких виокремлюємо такі:

- формування готовності вчителів початкової школи до реалізації стратегічних цілей розвитку інформатики в початковій школі, національній системі освіти ХХІ століття, інтеграції у світовий освітній простір;
- оволодіння інформаційними технологіями навчання та педагогічними технологіями;

- систематизація та поглиблення соціально-гуманітарних, професійно-фахових знань про сутність, специфіку, орієнтири реалізації основних напрямів модернізації шкільної інформатики;
- модернізація професійного потенціалу як системного показника готовності до інноваційної діяльності, трансформації найновіших досягнень науки та передового педагогічного досвіду в практику роботи вчителя інформатики;
- допомога в освоєнні нових інтелектуальних інструментів, педагогічних і інформаційних технологій, впровадженні необхідних змін у навчально-виховний процес в ІКТ-наповненому середовищі.

Для реалізації поставлених завдань нами застосовуються відповідні методи та форми організації курсів підвищення кваліфікації для учителів початкової школи (в подальшому – слухачів).

Методи навчання ми розглядаємо як способи цілеспрямованої двосторонньої взаємодії вчителя і слухача, спрямованої на розв'язання навчально-виховних завдань. У сучасній дидактиці відомі десятки класифікацій методів навчання. Так, відомі класифікації А.Алексюка, Ю.Бабанського, Г.Ващенко, М.Данилова, Б.Єсіпова, І.Лернера, М.Махмутова, В.Паламарчука, С.Петровського, М.Скаткіна, І.Харламова.

Найпоширенішими у вітчизняній педагогіці є такі: за джерелом передачі та сприймання навчальної інформації – словесні, наочні, практичні (С.Петровський, Є.Голант); за характером пізнавальної діяльності учнів – пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемне викладання, частково-пошуковий, дослідницький (І.Лернер, М.Скаткін); залежно від основної дидактичної мети і завдань – методи оволодіння новими знаннями, формування вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок (М.Данилов, Б.Єсіпов); методи усного викладу знань, закріплення навчального матеріалу, самостійної роботи учнів з осмислення й засвоєння нового матеріалу роботи із застосування знань на практиці та вироблення вмінь і навичок, перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок (І.Харламов).

Окремо розглянемо класифікацію Ю.Бабанського з точки зору цілісного підходу до діяльності у процесі навчання. Дослідник розділяє методи навчання на три основні групи:

1) методи організації навчально-пізнавальних діяльності: словесні, наочні, практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні та дедуктивні (логічний аспект); пояснювально-репродуктивні та інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом учителя (аспект керування навчанням учня);

2) методи стимулювання і мотивації: методи стимулювання і мотивації інтересу до навчання (гра, диспут, зацікавленість) і методи стимулювання і мотивації обов'язку і відповідальності (вимоги, переконання, заохочення, покарання);

3) методи контролю і самоконтролю у навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний.

Метод навчання має дві складові частини: об'єктивну і суб'єктивну. Об'єктивна частина методу обумовлена вимогами законів і закономірностей, принципів і правил навчання, а також цілями, завданнями, змістом, формами навчальної діяльності. Суб'єктивна частина методу обумовлена особистістю педагога, його творчістю, майстерністю; особливостями учнів, конкрет-

ними умовами протікання навчання. Проблема співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в методі розв'язана не повністю: є прихильники думки про те, що метод – об'єктивне явище, але є дослідники, які вважають його результатом творчої праці педагога, індивідуального надбання. Безперечним є те, що об'єктивна частина дозволяє дидактам розробляти теорію методів, рекомендувати педагогам шляхи їх ефективної реалізації. З іншого боку, саме методи є сферою прояву високої педагогічної майстерності [7].

У своїй роботі в системі післядипломної педагогічної освіти ми спираємось на першу групу методів за Ю.Бабанським – методи організації навчально-пізнавальних діяльності, для реалізації яких використовуємо такі форми розвитку інформаційно-комунікаційних умінь учителів початкової школи: лекції, практичні та лабораторні заняття.

Взагалі, форми організації навчання розглядаються як зовнішній вияв узгодженої діяльності викладача та слухачів, яка здійснюється в певному порядку і режимі. За дидактичною метою форми організації навчання поділяються на форми теоретичного навчання (лекція, факультатив), комбінованого або змішаного навчання (семінар, консультація), практичного (практикуми, лабораторні заняття).

Особлива увага приділяється комп'ютерним лабораторним заняттям, адже формування та розвиток інформаційно-комунікаційних умінь та навичок відбувається саме у процесі самостійної практичної діяльності. Розглянемо їх докладніше.

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, яке передбачає, що студенти особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень конкретної навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі [5].

Лабораторна заняття – це практична діяльність, що проводиться як індивідуально, так і із групою слухачів, мета якої – реалізація наступних основних принципів:

- оволодіння системою засобів і методів експериментально-практичного дослідження;
- розширення можливостей використання теоретичних знань для рішення практичних задач [1].

Основними елементами структури лабораторного заняття є:

- обговорення викладачем завдання з групою, відповіді на питання її членів;
- самостійне колективне виконання завдання посередництвом читання, практичної діяльності, розподіл завдань між учасниками робочої групи;
- консультації викладача в процесі навчання;
- обговорення й оцінка отриманих результатів членами робочої групи;
- письмовий чи усний звіт учнів про виконання завдання.

На ньому відсутня тверда регламентація навчальної діяльності учасників навчання, дається великий простір для прояву їхньої ініціативи і винахідливості. Завдяки цьому вони виконують великий обсяг завдань, велику кількість тренувальних дій. Лабораторне заняття ефективніше ніж лекція сприяє формуванню самостійності як якості особистості – слухачі самі планують свою роботу, більш усвідомлено прагнуть до мети, ефективніше займаються самоконтролем. Однак необхідно враховувати, що лабора-

торні заняття для більшої ефективності проводяться після лекцій або інших теоретичних форм організації навчання.

У навчанні лабораторні заняття займають проміжне положення між теоретичним і практичним навчанням і слугують одним з найважливіших засобів поєднання теорії і практики. При цьому, з одного боку, досягається закріплення й удосконалення знань слухачів, з іншого – у них формуються визначені професійні вміння, що потім застосовуються в процесі професійної діяльності.

Застосування лабораторних занять виявляється корисним у викладанні багатьох навчальних дисциплін у тих випадках, коли:

- нове знання представляється складним для словесного пояснення, але воно добре засвоюється при самостійних спостереженнях слухачів над досліджуваними процесами;
- слухачам потрібно засвоїти знання практичного характеру [2].

Лабораторні заняття проводяться з різним ступенем самостійності студентів. При фронтальній організації вони виконують ті самі види й етапи робіт із указівки викладача по спеціальних інструктивних картках чи з збірника лабораторних робіт. При дослідницькій чи евристичній постановці лабораторних занять одержують питання, тему, завдання і потім їм дається значна самостійність у виконанні при дотриманні визначених інструкцій. І в тому, і в іншому випадку успіх навчальної діяльності залежить від того, наскільки вона спирається на отримані знання по предмету і наскільки тісно зв'язана з викладом нового матеріалу викладачем. Лабораторне заняття виявляється успішним, коли викладач тим чи іншим способом підвів слухачів до того питання, відповідь на яке вони повинні одержати із самостійно виконаної роботи.

Основна умова успішного виконання лабораторного заняття – ясна для слухачів конкретна задача його проведення, тобто знання, на яке питання повинні відповісти слухачі [3]. Це питання формулюється викладачем або дається в письмовому виді.

Лабораторні заняття мають на меті – на основі раніше отриманих знань включати слухачів у різні дії для формування умінь і навичок.

На лабораторних заняттях панують практичні методи навчання. Якщо спиратися на класифікацію методів за характером пізнавальної діяльності, то слід зазначити, що на цих заняттях застосовуються переважно частково-пошукові, репродуктивні методи.

За змістом лабораторних занять виділяють наступні їх види:

- спостереження й аналіз різних явищ, процесів;
- спостереження й аналіз роботи устаткування;
- дослідження якісних і кількісних залежностей між явищами;
- вивчення способів користування контрольно-вимірювальним інструментом [8].

За дидактичними цілями лабораторні роботи розділяються на ілюстративні і дослідницькі; за способами організації – на фронтальні та нефронтальні.

Викладач керує проведенням лабораторного заняття, здійснюючи це у формі інструктажу (вступного і поточного), основною задачею якого є створення в слухачів орієнтованої основи діяльності для найбільш ефективного виконання завдань.

Таким чином, у сучасному суспільстві розвиток системи післядипломної освіти вимагає серйозної уваги та дослідження методів та форм її діяльності. При чому все більший пріоритет у системі повинен надаватися формуванню та розвитку у слухачів інформаційно-комунікаційних умінь та навичок. За нашим розумінням, найбільш ефективною формою організації навчання цих умінь у рамках системи післядипломної освіти є лабораторні заняття, місце, роль та зміст яких і будуть складати мету наших подальших досліджень.

Література та джерела

1. Батышев С.Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям. – 2-е изд., перераб. и доп. / С.Я.Батышев. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 904 с.
2. Жуков Г.Н. Основы общей и профессиональной педагогики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. Г.П.Скамницкой. – М.: Гардарики, 2005. – 382 с.
3. Кругликов Г.И. Методика профессионального обучения с практикумом. Уч. пособие для студ. вузов / Г.И.Кругликов – М.: Изд.центр «Академия», 2005. – 288 с.
4. Литвинова С.Г. Организация навчання вчителів інформаційно-комунікаційним технологіям / Инновационные технологии в образовании // Материали III Международной научно-практической конференции. – Симферополь, 2006. – С.38-44.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 №40 "Про затвердження Положення про дистанційне навчання".
6. Николаенко С.М. Роль післядипломної освіти у становленні вчителя // Коментар до Інформаційного збірника Міністерства освіти і науки України. – 2006. – №9. – С.4-5.
7. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ "Віноблдрукарня", 2001. – 200 с.

8. Слостенін В.А. Педагогіка професійного освіти: Уч. посібник для студ. вузів/ Е.П.Белозерцев, А.Д.Гонеев, А.Г.Пашков і колл. авторів (Під ред. В.А.Слостеніна). – М.: Изд.центр «Академія», 2004. – 368 с.

В статті розглянуті питання основних методів і форм підготовки вчителів початкової школи до введення інформаційних технологій в навчальний процес. Серед методів охарактеризовані такі: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький, самостійної роботи, оціночний.

Ключові слова: післядипломна освіта, вчитель початкової школи, інформаційні технології, форми і методи навчання, професійна компетентність.

The article deals with the basic methods and forms of training primary school teachers to the introduction of information technologies in the educational process. Among the methods described: explanatory, illustrative, reproductive, problematic, partly retrieval, research, self-study, evaluation. According to our understanding, the most effective form of learning skills as part of postgraduate education is a laboratory classes.

Key words: continuing education, primary school teachers, information technology, forms and methods of learning, professional competence.